

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 85. Fylke: Sør-Trøndelag.
 Tilleggsspørsmålnr. Herad: Singsås.
 Emne: Tradisjoner, tro og segner omkring jeger og jaktstyr.
 Oppskr. av: Chr. Lodgaard. Bygdelag:
 (adresse): Singsås. Gard:
 G.nr. Br.nr.

- A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.
 B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

En stor del er etter mine egne notater og en del etter den i siste halve århundrede kjent jaktmann Erik Vilmannsøien, f. 1878, død for 3 år sea.

1. Av matnyttig vilt måtte ingen som vil ^{var} god jaktmann drepe mere enn de hadde bruk for, eller de kunne få solgt. De toes ingen hensyn å skyte på dyret om dette lå å sov eller kvilte på bakken. Det var alt om å gjøre å få fangst.

2. Nei. Har ikke i allfal hørt noe.

3. Det var stor synd i gamle dage å drive søndagsjakt. En slik jeger ble betrakta som en gudsforakter, og det ble helst sakt: "Han kjem itt ~~X~~/ rett tå verden". Det vil si, at han kommer ikke til å dø på sotteseng, men får en daue ved en eller annen ulykke, eller drep seg.

4. Hadde en skadeskutt et større vilt, enten det var rovvilt eller et matnyttig dyr, måtte en bestandig forfølge dyret og forsøke å gi det et drepende skudd. Derfor hente mange ganger, at det ble ulykker vet å gå ettet skadeskutt bjørn.

5 og 6. Hviss jegeren møtte ei katt, eller et kvinnemeske på vegen til jakta, så var det bare å vende om å gå heim igjen. Var katta svart eller kvinna svartkledd, da var det greit og bare vende om, for å ikke resikere noen ulykke på seg sjøl.

Ingen i huset-heimen til jegeren- måtte si tillykke med jakta, men gå etter jegeren ut på trappa og spytte etter etter ham og si: "Tvi vørre".

7 og 8. Har ikke hørt noen regel om dette.

9 til 12. Har ikke hørt noe om dette. Det er så lenge sea

at det er felt bjørn i Singsås, den siste i 1882, at viss det var noe serskilt, så er dette glemt.

13. Jeg for min del har ikke hørt noe serskilt fortelling om dette, men det er sakt at bjørnen ikke var noe som helst farlig for små barn, særlig for de ^{30m}gjette bufæet.

Dette har vi et bevis på. Per Overli, bygdas eldste, nå 101 år gl. forteller. At han som 8 års gutt gjette bufæet i Overli, kom en bjørn, ~~Kø~~ til kjyrne hans, men disse ble "Ol-Me" og satte rett på bjørnen. Denne la seg da hard i ei grop i terrenget. Han forsøkta da å jake kjyrne vekk fra bjørnen, men å få til dette måtte han gå fram om dyra, og så nære bjørnen at han la den ene handa si på bjørne ^m for å stø seg. Bjørnen gjorde ingen ting og tilslutt fikk han da jaget dyra sine ~~æ~~ fra bjørnen, mens denne rusla til skogen i gjen.

14. Møtte en ulv eller bjørn i skogen, særlig de som gjette bufæ, var det et probatt middel å huje og skråle mest muligt, da tok de flukta.

Vi har ei fortelling, at engang kom en slagbjørn å la seg utover en kvige i skogen. (Kvigene, og særlig hviss de gikk med kalv var mest ettertrakta av bjørnen). For å berge kviga, tok kjerringa som gjette buskapen opp både stæk og serk og rakte opp over hodet, og viste ham "blanke masingen". Huja og skrek og gikk rett mot bjørnen, som da slepte kviga og rusla tilbake til skogen. Formontlig hadde han ikke sett et slik syn.

Viss en måtte overnatte ute på bakken i skogen, og for å verne seg mot rovdyr, så var det beste vern å gjøre opp et kraftig bål, som en måtte vedlikeholde hele natta.

I gamle dager hadde bøndene flere setrer, vårvoll, langseter og de fleste 2 høstvoller. De siste lå mere mittlies, og da kunne bjørnen være riktig slem i de mørke høstkveldene og ~~nøttene~~ med. Bjørnene forsøkte også å komme inn i fjøset etter at bufæet var satt på bås for natta. Da viste budeiene ^{ikke} annen råd, enn å huje og banke med et redskap på de tomme bukjelene, som var av massing. Det er mang ei serti ^{natta} som måtte være oppe hele, når bjørnen ble alt for nærgående til fjøset, og med visse mellomrom gå utenom bu-døra og huje og banke på bukjelene.

På langsetra til gården Kirkvoll ved Samsjøen er det merker den dag i dag etter ei bjørneklo på fjøsdøra.

15. Kjennes ikke.

16. Ja.

17. Det sies at det har vært brukt noe til vern mot rovdyr, men hva dette besto i er glemt nå.

18 Kjennes ikke.

19. Å dra et taug etter seg for å verne seg mot ulven var et probatt middel, og det hente mye, serlig kvinne, som gikk i skogen, brukte dette i den værste "gråbenstida" i 1830-1860, årene.

Likedan var det også for de som kjørte med ^{hest} om vintrene, og særlig etter at det ble mørkt, at de måtte slepe et rep etter lasset. De batt da repholderen-"Rephædra" fast på lasset og så slepte repet etter seg. Om ulven var alder så nærgående, kom denne ikke nærmere enn til enden av repet.

20. Julekvelden ble det skåret et kors på fjøsdøra, og også hengt opp en ~~hest~~ hestesko. Best var det at hesteskoen var funnet, og tapt av andre. Dette skulle være et godt vern både mot tusser og rovdyr, og samtidig et vern mot alle ulykker for bufæet i det kommende år

21-27. Ingen kan fortelle om det nå.

28. Var det en trollelg eller en slagbjørn, som det ikke bet kuler på, så var det å støpe kuler av sølvknapper eller annet arvesølv. Kulene måtte da støpes under visse sermonier og formulaer, som nå er godt i glemmeboka.

En mann på Singsåsbakk, Arnt E Hugåsgrinda, f. i Soknedal 1761, død på slaveriet, dømt for tyveri, fortelles det, at han aldri bommet med skudd på hvilken som helst vilt. At han var så treffsikker fortelles det også, at han engang gikk til alters, tok han å gjemte brødet ~~ø~~ i lomma. Da han kom heim satte han det opp på en låvedør og skaut gjennom det. Sea ble skuddene hans sikre, og aldri hente det at han skaut bom.

29. Den siste bjørnen ble tatt med gildre-sjølskott oppe i Kvernlia i 1882. Oppe i Kvernlia ser en framleis et bjørnehø, som blir kalt: "Bjønnhiet". Det er her et hol rett inn i bakken, som er omlag 2 m. langt, og innerst inne er så gravet en vinkel, som en mener bjørnen lå i under sin vintersøvn.

De siste sauene som ble tatt av ulven var omkring 1905.

Gaupa har i de siste årene vært slem mot rådyra, og reven tar nok framleis en del lam.

30. En hadde ingen rovdyrplage under siste verdenskrig, og heller ikke noe av betydning senere, unntatt at noen strefdyr av gaupe tar rådyr, og reven en del lam.

Har i mine notater en hel del vilthistorier, som her skal ta med noen, og ta med alt, blir vel mye.

Gamle Guri budeie skremte bjørnen.

I gamle dager brukte en å mjølke kyrne ute på seter-vollene, og mens Guri satt å mjølka kommer plusselig sjølve bamsefar og legger seg på bjøllkua. Guri reiser ^{seg} og råber: "Ha de 'tå din bjønnefusse", og gir bjørnen en ordentlig trykk i hodet med mjølkasken. Dermed gikk bjørnen til skogs igjen.

Bjørnen skalperte jegeren.

I utmarka til gårdene Engen var bjørnen ei tid slem mot bufæet. Karene i nabolaget ble da enig å forsøke å få has på udyrene, og en hel manngar tok da fatt. Somme jaget, og andre tok post på steder en mente bjørnen ville komme. Kanske riktig kom bjørnen til en som stod på post, men så hurtig at jegeren vant ikke å skyte med munnladdaingsrifla, og dermed fikk jegeren et slag i hodet av bjørnelabben, som formere ble skalpert. Til all held kom kammeratene til hjelp, og fikk redda mannen. Han ble da hjulpet ned i bygda, mere død enn levende. Skalpen ble da lappet på hodet igjen og vedkommende levde ~~levde~~ i mange år etter denne medfarten.

Bjørnen var nergående i 1840/50-årene.

Ca. 1 km. veg opp for gårdene Vinsnes så en i 1840-50-årene en dag fire bjørner, en binne med to unger og en halv voksen bjørn. Jegerne forsøkte å gå på jakt etter udyrene med rifler og økser, men det ble ikke noe resultat.

Ulven delte gårdshunden mellom seg.

Under den værste ulvetida, 1840-60-årene, kom to ulver helt inn på gårdsplassen på en av Vinsnesgårdene, og tok gårdshunden i mellom seg. Mannen på gården sprang da etter for å redde hunden, men dette gikk ikke. Ulvene sprang med hunden på hver sin side rett mot en grinstolpe, og delte så hunden mellom seg. Det sies at de deler byttet på denne måten.

Marit Budeie ble slått av en bjørn.

Sensommeren 1881 ble Marit Lillebudal slått av en bjørn. Bjørne^v og Marit møttes ved en haug som tok bort ut-

sikten, så Marit så ikke bjørnen før hun kom kloss inn på den. Den sto da på bakbeina, og med det samme fikk hun et kraftigt slag, at hun ble slengt ned i en bekk og ble liggende der. Bjørne gikk da sin veg. Marit var da bare 17 år. Hun besvimte ikke og kom seg på setra igjen. Marit var såret på begge armer, ryggen og halsen. Da mann tok av henne tøyet fant en beinsplint fra venstre overarm. Hun ble liggende i mange uker, men fikk ikke noe varig mén.

Bjørnejegeren Peder Storlimo sloss med en bjørn.

Senhøstes 1845-50-årene var Storlimo, fra Budal på bjørnejakt ved Nyhaugen i Singsås, og hadde Lars Hestflott som jaktkammerat. På Hundåfloene, et stykke fra Nyhaugen, støtte Peder på en bjørn og ga denne et skud, men denne ble bare såret, og inntil han vant å ladde på nytt, var bjørnen borte. De gikk etter og kom helt uforvarende over bjørnen, som hadde lagt seg under en berghylle, og over denne gikk Peder. Han ble overfaltt før han seg til å skyte. Jaktkammeraten ble redd og sprang sin veg. Det ble et felt basketak. Bjørnen tok geværet fra Peder og slengte det vekk. Peder fikk nå tak i tunga til bjørnen og sto og holdt denne ned med den ene handa og trykket bjørnens hode ned for å dempe dens slagkraft. De stod længe og brautes, men etter tilmelang kamp ga bjørnen opp. ^{Han} ~~Den~~ var da så mye avkrefte etter skuddet og slagsmålet med Peder at den orket ikke mere og gikk sin veg. Denne hadde da bitt av et kjevebein, og revet av skindet på halve hodet, så dette ble hengende ned over skallen som en skalp.

Ett stykke fra kampen, traff han jaktkammeraten, som sto der skjelvende, og sammen gikk de tilbake til Foros seter og overnatta. Dagen etter gikk de til Gården Forodd-en, og her ble han i mange uker. Lege ble henta og han sydde sammen flengene og spjelka kjevebeinet. Gamle Hans Forodden måtte tygge maten til Peder i lang tid. Det brukne kjevebeinet var ubrukelig i mange uker etter den tid, men fikk ikke noe varig mén etter ulykka, men flere store arr. Han levde i 30 år etter denne hendelsen og drev ^{guler} også mye senere. Den skadete bjørnen fant en snart etter og hadde ikke gått langt fra kampstedet.

De 2 siste bjørner som er felt i Singsås.

Den siste som ble felt med sjølskott, er som før nevnt felt 28-6-1878 oppe i Kvernlia, og den nest siste er felt

1856, også med gildre. Folka på husmannsplassen Singsåsmo, nordre, hadde mista en hest om sommeren i et myrhol. Roland Hovstadmo tok da et stykke av hesteskrotten og brukte det til åte i gildra si, og var så heldig at han tok en bjørn. Det var mange som hadde utlagt gildrer i den tida.

Bjørnen og kornåkeren.

I gamle dager brukte en og brenne bål om høstene for å berge kornet mot frost, Røyken la seg da over åkeren som en varm skådde og beskytta korner mot frosten. Slik hadde de også gjort på en av Talsnesgårdene. En gutt som skulle gå ~~Koth's~~/^{Korn}seter til Koth's seter på frieri, fikk da sjå da han kom nord for gården Talsnes, at det brann så lystig, men da han nærmere fikk han sjå et sjelden syn. En stor bjørn holdt på så truddt å bar den ene kornstauren med korn etter den andre på varmen. Utpåkaren tok nå å jaka bjørnen til skogen.

Frieren fortsatte da til setra, og mens de godgjorde seg med god mat og drikke, kom det opp en voldsom skarp smell borte i skogen. Om morgenen viste seg at bjørnen var drept i en gildre som var utlagt der. Formontlig den samme bjørnen som frieren hadde jaga fra kornåkeren.

Ulvenetokotungåttilkviga.

I 1870-80-åra kom der 6 gråbeiner i følge etter opp etter dalen. På gården Bogen, nederst i bygda var de bort til vinduene og ulte. På Gården Foros så de også dyrene, men fortsatte videre etter isen til Kirkvoll. Her sto møkkgluggen åpen i det ene fjøset, og en kvige sto rett innenfor, som rekte ut tunga og bølja, da hun fikk sjå udyra. En av gråbeinene sprengte seg et stykke inn i gluggen og bet av tunga på kviga, som sjølsagt måtte slaktes.

Peder Dragåshaug skremte bjørnen med en ljå.

Dragåshaug møtte engang en binne oppe skogen, som kom på to føtter å ville ta ham. Peder bar en ljå i handa og med denne forsvarte han seg. På ryggen hadde han også ei feltkorg, og i denne hadde han en tom blikkspann, som skramla hver gang han rørte seg. Peder forstod at bjørnen var redd skramlet av spannet, og tok derfor korga å hiva i bakken, så ble det enda en større smell, men da ble bingsa redd og sprang sin veg.